

3-1-2548

กลุ่มผู้สูงอายุที่เขาระหว่างในประเทศไทย

นภาพร ชัยวารณ

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/jdm>

Part of the [Demography, Population, and Ecology Commons](#)

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Demography by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

กลุ่มผู้สูงอายุที่เปราะบางในประเทศไทย

นภาพร ชโยวรรณ*

คำนำ

ความสนใจและงานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุในประเทศไทยนับว่ามีเพิ่มขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ผลงานวิจัยโดยเฉพาะงานวิจัยข้อมูลระดับประเทศได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบายและวางโครงการต่างๆด้านผู้สูงอายุ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการมีภาวะที่ดี (well-being) ของผู้สูงอายุ อาจกล่าวได้ว่าข้อมูลหลักที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุคือสถานการณ์ด้านต่างๆ ที่ทันสมัยของผู้สูงอายุ ทั้งนี้เนื่องจากว่ากลุ่มประชากรสูงอายุมิได้เป็นกลุ่มที่มีความเหมือนกันทั้งหมด ตรงกันข้ามประชากรสูงอายุมีลักษณะที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเช่นเดียวกับประชากรกลุ่มอื่นๆ กลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับความสนใจจากภาครัฐในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมีลำดับความสำคัญไม่เท่าเทียมกัน ที่ผ่านมารัฐหรือเอกชนมักให้ความสนใจกลุ่มที่ด้อยโอกาสหรือมีความเสี่ยงเปราะบางทางสังคม แต่กลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้มีอยู่เท่าไร และมีลักษณะอย่างไร เป็นคำถามที่น่าสนใจ ข้อมูลเกี่ยวกับขนาดและลักษณะของกลุ่มเปราะบาง (Vulnerable groups) กลุ่มต่างๆ ของประชากรสูงอายุจึงนับว่ามีประโยชน์สำหรับการวางนโยบายและแผนงานด้านผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพ รายงานฉบับนี้มีเป้าหมายหลักสองประการ ได้แก่ การประมาณสัดส่วนของผู้สูงอายุที่จัดว่าเปราะบางที่วัดด้วยดัชนีต่างๆ และเสนอภาพหรือลักษณะของกลุ่มสูงอายุที่เปราะบางบางกลุ่มเหล่านั้น

แหล่งข้อมูล

ข้อมูลที่นำเสนอในรายงานฉบับนี้มาจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2545 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ การสำรวจนี้ เป็นการสำรวจระดับประเทศของประชากรอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป ทุกคนที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนส่วนบุคคลที่ตกเป็นตัวอย่างที่เจงนั้บได้ในการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรระหว่างเดือนเมษายนถึงมิถุนายน และสัมภาษณ์ได้จำนวนทั้งหมด 43,447 ราย โดยเป็นผู้ที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 22,835 ราย สำหรับการศึกษารายงานนี้จำกัดในกลุ่มที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

ผู้ที่ตอบแบบสอบถามของการสำรวจประชากรสูงอายุอาจเป็นผู้ที่ตกเป็นตัวอย่างหรือผู้อื่นตอบแทนตัวอย่าง (proxy) ในตัวอย่างผู้ที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปที่สัมภาษณ์ได้ ร้อยละ 26 ของผู้ที่สัมภาษณ์ได้

* รองศาสตราจารย์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เป็นการตอบการสัมภาษณ์โดยมีผู้ตอบแทน ร้อยละที่เป็นการตอบแทนเพิ่มตามอายุ โดยกลุ่มอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไปมีระดับการตอบแทนร้อยละ 41 เหตุผลที่ต้องมีผู้ตอบแทนได้แก่ ผู้ที่ตกเป็นตัวอย่างของการสัมภาษณ์ไม่อยู่บ้าน (ร้อยละ 72) ผู้ที่ตกเป็นตัวอย่างไม่สามารถตอบคำถามได้เพราะมีปัญหาการได้ยิน การพูด หรือปัญหาทางจิต หรือป่วย (ร้อยละ 25) ผู้ที่ตกเป็นตัวอย่างไม่ให้ความร่วมมือหรือปฏิเสธ (ร้อยละ 1) และไม่ทราบสาเหตุ (ร้อยละ 3) เพื่อให้สอดคล้องกับรายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2545 รายงานวิจัยฉบับนี้จะรวมผู้สูงอายุทุกคนที่มีข้อมูลไม่ว่าข้อมูลนั้นจะมาจากผู้สูงอายุที่เป็นผู้ตอบเองหรือจากการที่ผู้อื่นตอบแทน อย่างไรก็ตามจำนวนตัวอย่างของแต่ละตัวแปรอาจแปรผันเนื่องจากความแตกต่างของจำนวนตัวอย่างที่ไม่มีคำตอบหรือทราบข้อมูล

คำอธิบายเกี่ยวกับการเลือกตัวอย่างปรากฏในรายงานที่พิมพ์เผยแพร่โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2546) เพื่อให้ได้ผลที่เป็นตัวแทนระดับประเทศต้องถ่วงผลการสำรวจด้วยค่าถ่วงน้ำหนัก ดังนั้นผลที่นำเสนอในรายงานฉบับนี้จึงได้มีการถ่วงน้ำหนักอย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ จากการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุไทย พ.ศ. 2545 พบว่ามีความไม่สอดคล้องของข้อมูลในบางคำถามและได้มีการปรับแก้ โดยเฉพาะตัวแปรสถานภาพสมรส และการอยู่อาศัย (ดูคำอธิบายการปรับแก้ข้อมูลใน Knodel et al 2005) ในการศึกษานี้ได้ใช้ตัวแปรสถานภาพสมรสที่มีการปรับแก้แล้ว

นิยามและมิติของความเปราะบาง

Klerk (2004) อธิบายความหมายของภาวะที่เปราะบาง (Vulnerability) ว่า หมายถึง สถานการณ์ที่ภาระของบุคคลมีความหนักอึ้งเมื่อเปรียบเทียบกับความสามารถของบุคคลที่จะแบกรับ (Vulnerability is perceived as a situation where an individual's burden is too heavy in relation to their capacity to bear it) ความเปราะบางสะท้อนความง่ายหรือโอกาสเสี่ยงต่อการได้รับความเสียหายหรือไม่ได้รับการป้องกันจากการที่จะเกิดความเสียหายซึ่งมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตหรือภาวะที่ดีของผู้สูงอายุเอง ลักษณะที่เปราะบางหรือเสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบทางลบมีหลายด้าน อาจแบ่งได้เป็น 3 หมวดใหญ่ๆ คือ ด้านประชากรและสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสุขภาพ (Hermalin and Ofstedal 2003) ในด้านประชากร อาจกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุที่อายุมากที่สุด (oldest old) มีความโน้มเอียงจะเปราะบางทุกด้าน กล่าวคือ น่าจะขาดคู่สมรส ไม่สามารถทำงาน ไม่มีรายได้ อาจยากจน และสุขภาพไม่ดี ผู้สูงอายุที่เป็นโสดมีแนวโน้มจะเปราะบางด้านจิตใจ ขาดคูคิด ไม่มีบุตรให้การดูแลเกื้อหนุน หรือขาดเครือข่ายที่จะให้ความช่วยเหลือเมื่อต้องการ และอาจมีปัจจัยสุขภาพที่ไม่ดีเป็นสาเหตุยับยั้งการสมรส การอยู่คนเดียว และการไม่มีการติดต่อกับญาติประเภทต่างๆ เช่น บุตร หลาน พี่น้อง สะท้อนความจำกัดของเครือข่ายการเกื้อหนุนทางสังคมซึ่งทำให้ผู้สูงอายุเสี่ยงต่อการตกอยู่ในภาวะที่เสียเปรียบ ผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษาน่า

จะมีความเสียเปรียบทางสังคมและเศรษฐกิจ ความจำกัดด้านเศรษฐกิจ เช่น การมีรายได้ไม่พอเพียง การไม่มีงานทำ ทำให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้เสี่ยงต่อการตกอยู่ในภาวะยากจนและนำไปสู่ปัญหาด้านอื่นๆ ที่ตามมา ผู้สูงอายุที่มีความจำกัดด้านร่างกายหรือสุขภาพน่าจะมีความยากลำบากอย่างมากในการดูแลตนเองและน่าจะเป็นกลุ่มที่ต้องการการดูแลอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ดัชนีหรือตัวแปรต่างๆที่ใช้วัดความเปราะบางหรือความเสียเปรียบทางประชากร สังคมและเศรษฐกิจเหล่านี้น่าจะมีความเกี่ยวข้องกัน การใช้มิติเดียวอาจไม่สามารถให้ภาพภาวะเปราะบางที่ถูกต้องและอาจทำให้การประเมินระดับความเปราะบางสูงกว่าความเป็นจริง เช่น ผู้ที่เป็นหม้ายไม่ใช่ทุกคนที่จะขาดผู้เกื้อหนุนหรือต้องอยู่คนเดียว ผู้เป็นหม้ายส่วนใหญ่มีบุตรและอยู่กับบุตร เช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว ไม่ใช่ทุกคนถูกทอดทิ้งหรือขาดผู้ดูแล ส่วนใหญ่อยู่ใกล้กับบุตรหรือติดต่อกับบุตรบ่อยครั้ง การผสมผสานกันของดัชนีบางตัวจึงน่าจะช่วยประเมินระดับหรือขนาดของกลุ่มเปราะบางของผู้สูงอายุให้ใกล้เคียงความเป็นจริงได้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม การใช้ดัชนีที่ประกอบด้วยลักษณะเปราะบางมากกว่าสองหรือสามลักษณะผสมกัน ทำให้ผลการประมาณสัดส่วนของผู้สูงอายุที่เปราะบางตามนิยามเปราะบางหลายมิติมีค่าต่ำมาก

กลุ่มผู้สูงอายุที่เปราะบางด้านประชากรและสังคม

ความเปราะบางด้านประชากรและสังคม อาจวัดได้จากหลายมิติ เช่น เพศ อายุ สถานภาพสมรส การไม่ได้รับการศึกษา การอยู่อาศัย (อยู่คนเดียว) และการติดต่อกับเครือญาติ ตาราง 1 แสดงร้อยละของผู้สูงอายุที่เปราะบางในด้านประชากรและสังคม จำแนกตามเพศ และเขตที่อยู่อาศัย ดัชนีที่ใช้วัดมีทั้งที่ใช้มิติประชากรหรือสังคมมิติเดียวและสองมิติผสมกัน ระดับของความเปราะบางด้านประชากรและสังคมที่วัดด้วยมิติเดียว (ไม่นับเพศ) มีพิสัยตั้งแต่ไม่ถึงร้อยละ 1 สำหรับด้านการไม่มีการติดต่อกับบุตร จนถึงร้อยละ 27.3 สำหรับด้านภาวะความเป็นหม้าย รองลงมาคือ การไม่มีการศึกษา (ร้อยละ 20.7) โดยในทุกดัชนี สัดส่วนที่เปราะบางของผู้สูงอายุหญิงสูงกว่าของผู้สูงอายุชาย สะท้อนว่าความเป็นเพศหญิงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความเปราะบาง สำหรับความแตกต่างตามเขตที่อาศัยแปรผันกันในแต่ละดัชนี บางดัชนีเขตเมืองจะสูงกว่าเขตชนบท (ความเป็นโสด การไม่มีบุตร และการไม่มีการติดต่อกับเพื่อนบ้าน) และบางดัชนีเขตเมืองต่ำกว่าเขตชนบท (การไม่มีการศึกษา และการอยู่คนเดียว) และบางดัชนีไม่มีความแตกต่างหรือแตกต่างกันน้อยระหว่างเขตเมืองและชนบท (การมีอายุสูงตั้งแต่ 80 ปี ขึ้นไป การเป็นหม้าย การหย่า/แยก การไม่ติดต่อกับบุตรหรือหลานหรือบิดามารดาหรือญาติอื่น)

เมื่อใช้สองมิติของลักษณะทางประชากรและสังคมผสมกัน พบว่า ปัจจัยการไม่มีบุตรน่าจะมีความสำคัญต่อภาวะเปราะบางของผู้สูงอายุน้อยกว่าการอยู่คนเดียว กล่าวคือ ร้อยละ 3.8 ของผู้สูงอายุไทยเป็นหม้ายและอยู่คนเดียว ขณะที่ไม่ถึงร้อยละ 1 เป็นหม้ายและไม่มีบุตร ร้อยละ 1.2 ของผู้สูงอายุมีสถานภาพสมรส หย่า/แยก และอยู่คนเดียวแต่มีร้อยละ 0.2 ที่หย่า/แยกและไม่มีบุตร เป็นที่น่าสนใจที่พบว่าผู้สูงอายุ

ที่เป็นโสดและอยู่คนเดียวมีสัดส่วนต่ำกว่าผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย หย่า/แยก และอยู่คนเดียว (ร้อยละ 0.5 เปรียบเทียบกับร้อยละ 3.8 และร้อยละ 1.2) ดังนั้นความเชื่อโดยทั่วไปว่าผู้สูงอายุที่เป็นโสดน่าจะตกอยู่ในภาวะที่เสี่ยงต่อการตกอยู่ในภาวะไม่ดีเมื่อเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุกลุ่มอื่นอาจไม่ตรงกับข้อเท็จจริงนัก ผู้สูงอายุที่เป็นหม้ายควรได้รับความสนใจมากขึ้นเพราะกลุ่มนี้มักจะขาดคู่หรือผู้ให้การเกื้อหนุนทั้งด้านการเงิน สังคม และจิตใจในขณะที่ตนเองอยู่ในวัยสูงอายุ อาจทำให้มีปัญหาในการปรับตัว ถ้าใช้ภาวะความเป็นหม้าย หย่า/แยก และการอยู่คนเดียวเป็นดัชนีวัดความเปราะบาง อาจกล่าวได้ว่าโดยรวม ประมาณร้อยละ 5 ของผู้สูงอายุไทยมีความเปราะบางทางประชากรและสังคม

ตาราง 1 : กลุ่มสูงอายุที่เปราะบางด้านประชากรและสังคม (ร้อยละของผู้สูงอายุทั้งหมดที่มีลักษณะต่างๆ)
พ.ศ.2545

มิติด้านประชากรและสังคม	เพศ		เขตที่อาศัย		รวม
	ชาย	หญิง	เมือง	ชนบท	
% เพศหญิง	-	-	55.3	53.8	54.3
% อายุ 80+	7.6	10.2	9.3	9.0	9.1
% โสด	1.3	3.4	3.4	2.0	2.4
% หม้าย	12.4	39.9	27.2	27.4	27.3
% หย่า/แยก	4.0	9.5	7.0	7.3	6.8
% ไม่มีบุตร	3.6	5.2	6.6	3.5	4.5
% อยู่คนเดียว	4.5	7.8	5.7	6.5	6.3
% ไม่มีการศึกษา	13.5	26.8	18.2	21.8	20.7
% ไม่มีการติดต่อกับบุตร*	0.8	0.9	0.7	0.9	0.9
% ไม่มีการติดต่อกับหลาน (บุตรของบุตร)*	1.6	1.7	1.4	1.7	1.7
% ไม่มีการติดต่อกับพี่น้อง*	5.6	6.1	5.3	6.1	5.9
% ไม่มีการติดต่อกับญาติอื่น*	5.5	5.7	5.8	5.5	5.6
% ไม่มีการติดต่อกับเพื่อนบ้าน*	1.9	2.3	3.6	1.5	2.1
% โสดอยู่คนเดียว	0.2	0.8	0.6	0.5	0.5
% หม้าย อยู่คนเดียว	2.2	5.2	3.3	4.1	3.8
% หย่า/แยก อยู่คนเดียว	1.0	1.4	0.9	1.3	1.2
% หม้าย ไม่มีบุตร	0.4	1.0	1.1	0.5	0.7
% หย่า/แยก ไม่มีบุตร	0.1	0.2	0.2	0.1	0.2
% ไม่มีบุตรและอยู่คนเดียว	0.4	1.1	0.9	0.7	0.7

* เฉพาะผู้สูงอายุที่มีญาติแต่ละประเภทอยู่ที่อื่น และเป็นการติดต่อเยี่ยมเยียนระหว่างกันในช่วง 12 เดือนก่อนการสำรวจ

นอกจากนี้การศึกษาข้อมูลในรายละเอียดยังพบว่าไม่มีผู้สูงอายุคนใดที่ไม่มีการติดต่อกับญาติหรือเพื่อนหรือเพื่อนบ้าน ยกเว้นในผู้สูงอายุที่ไม่มีญาติหรือเพื่อนเหล่านั้นเลยซึ่งมีจำนวนไม่กี่ราย ดังนั้นกล่าวได้ว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งเกือบไม่มี ถ้าหากนิยามว่า “ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง” คือ “ผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวและไม่มีการติดต่อกับใครเลย”

มิติด้านเศรษฐกิจ

ปัจจัยทางเศรษฐกิจนับว่ามีความสำคัญต่อภาวะที่ดีของผู้สูงอายุอย่างมาก การวัดภาวะเศรษฐกิจเป็นเรื่องยาก ซับซ้อนและมักมีปัญหาความน่าเชื่อถือ อย่างไรก็ตามรายงานฉบับนี้ถูกจำกัดด้วยข้อมูลที่มีอยู่จึงวัดภาวะทางเศรษฐกิจด้วยมาตรการที่ใช้กันทั่วไป คือ รายได้ และวัดความเปราะบางทางเศรษฐกิจด้วย รายได้ ความเพียงพอของรายได้ และดัชนีรวมวัดสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่สร้างจากคำถามต่างๆ ที่ถามเกี่ยวกับความเพียงพอของรายได้ ความต้องการการเกื้อหนุนด้านการเงิน เสื้อผ้า อาหารและของใช้ต่างๆ และคุณภาพของที่อยู่อาศัยซึ่งวัดจากลักษณะของตัวบ้าน วัสดุที่ใช้สร้างบ้านแบบและที่ตั้งของส้วม (ดูคำอธิบายการสร้างดัชนีนี้จาก Knodel et al 2005) และความต้องการทำงานที่ไม่ได้รับการสนอง ซึ่งหมายถึงผู้ที่ต้องการทำงาน พร้อมทั้งจะทำงานหรือมีสุขภาพดีพอที่จะทำงาน แต่ไม่ได้ทำงานในช่วงหนึ่งสัปดาห์ก่อนการสำรวจ

จากการอิงเส้นความยากจนของสำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งกำหนดให้ผู้ที่มิมีรายได้ ต่ำกว่า 1,163 บาทต่อเดือน เป็นผู้ที่อยู่ใต้เส้นความยากจน (NESDB 2004) การศึกษานี้กำหนดให้ผู้สูงอายุที่มีรายได้รวมต่อปีต่ำกว่า 10,000 บาท เป็นผู้ที่ยากจน ซึ่งเกณฑ์ที่ใช้นี้น่าจะเป็นการประเมินขั้นต่ำของความเปราะบางทางเศรษฐกิจ ผลในตาราง 2 พบว่า ประมาณ 1 ใน 4 ของผู้สูงอายุไทยเป็นผู้ยากจน ซึ่งสอดคล้องกับตัวชี้วัดสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่พบว่า เกือบ 1 ใน 4 ของผู้สูงอายุอยู่ในกลุ่มที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำสุด แต่เมื่อนำเอาตัวแปรความเพียงพอของรายได้มาประกอบกับรายได้ พบว่าร้อยละ 13.7 ของผู้สูงอายุไทยอยู่ในภาวะยากจนมีรายได้ไม่เพียงพอ และส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ไม่ได้รับเบี้ยยังชีพของทางราชการ ร้อยละ 3.1 ของผู้สูงอายุไทยต้องการทำงาน และพร้อมที่จะทำงานแต่ไม่มีงานทำ จากตัวชี้วัดความเปราะบางด้านเศรษฐกิจทั้งหมดอาจกล่าวได้ว่า ประมาณร้อยละ 13 ของผู้สูงอายุไทยมีความเปราะบางด้านเศรษฐกิจ โดยผู้สูงอายุหญิง และผู้สูงอายุในชนบทมีสัดส่วนที่อยู่ในข่ายความเปราะบางมากกว่าผู้สูงอายุชาย และผู้สูงอายุในเมือง

ตาราง 2 : กลุ่มสูงอายุที่เปราะบางด้านเศรษฐกิจ พ.ศ.2545

มิติด้านเศรษฐกิจ	เพศ		เขตที่อาศัย		รวม
	ชาย	หญิง	เมือง	ชนบท	
% ยากจน (มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี)	19.8	28.6	13.4	29.6	24.6
% ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระดับต่ำสุด	22.5	23.5	8.5	29.6	23.1
% ยากจนและรายได้ไม่พอเพียง	11.4	15.6	7.5	16.4	13.7
% ยากจนและรายได้ไม่พอเพียง ไม่ได้รับเบี้ยยังชีพ	10.8	14.7	7.2	15.4	12.9
% ต้องการงานและพร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำ	3.6	2.8	1.5	3.8	3.1

กลุ่มเปราะบางด้านสุขภาพ

เช่นเดียวกับด้านเศรษฐกิจ สุขภาพเป็นปัจจัยเสี่ยงหรือปัญหาหลักของผู้สูงอายุ การศึกษานี้ วัตถุประสงค์ทางกายด้วย 2 ดัชนี คือ การประเมินสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ และ ความจำกัดทางด้านร่างกายหรืออยู่ในภาวะทุพพลภาพ ซึ่งนิยามว่าเป็นผู้ที่ไม่สามารถทำกิจวัตรประจำวันได้เองอย่างน้อยหนึ่งอย่างในสามอย่าง (ได้แก่ การกินอาหาร ใส่เสื้อผ้า และอาบน้ำ/เข้าห้องสุขา) และวัดสุขภาพทางใจจากความเหงา ตาราง 3 แสดงร้อยละของผู้สูงอายุทั้งหมดที่มีความเปราะบางด้านสุขภาพกายและใจจำแนกตามเพศและเขตที่อาศัย พบว่า เกือบ 1 ใน 4 ของผู้สูงอายุไทยมีสุขภาพที่ไม่ดีถึงไม่ดีมาก ประมาณร้อยละ 2.8 มีความจำกัดทางด้านร่างกายหรือทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองไม่ได้ แต่เมื่อนำปัจจัยด้านการได้รับความช่วยเหลือดูแลในการทำกิจวัตรประจำวันมาประกอบการพิจารณากับการมีความจำกัดทางด้านร่างกาย พบว่า เกือบทั้งหมดของผู้สูงอายุที่ทุพพลภาพได้รับการดูแลช่วยเหลือในเรื่องกิจวัตรประจำวัน ในด้านความเปราะบางทางใจ พบว่า ร้อยละ 12.1 ของผู้สูงอายุมีความรู้สึกเหงาในระดับปานกลางถึงมาก เช่นเดียวกับมิติทางประชากร สังคมและเศรษฐกิจ ความแตกต่างของความเปราะบางด้านสุขภาพทั้งทางกายและใจระหว่างเพศและเขตที่อาศัย พบว่าผู้สูงอายุหญิงและผู้ที่อยู่ในชนบท มีสัดส่วนที่เปราะบางสูงกว่าผู้สูงอายุชายและผู้ที่อยู่ในเมือง ยกเว้นดัชนีที่วัดความจำกัดทางร่างกายซึ่งพบว่าผู้สูงอายุในเมืองมีสัดส่วนสูงกว่าผู้สูงอายุในชนบท

ตาราง 3 : กลุ่มสูงอายุที่เปราะบางด้านสุขภาพ พ.ศ.2545

ลักษณะด้านสุขภาพ	เพศ		เขตที่อาศัย		รวม
	ชาย	หญิง	เมือง	ชนบท	
% ประเมินสุขภาพตนเองไม่ดีถึงไม่ดีมาก	20.9	27.2	21.7	25.5	24.3
% ทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองไม่ได้	2.4	3.2	3.5	2.5	2.8
% ทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองไม่ได้และไม่ได้ รับความช่วยเหลือ	0.1	0.1	0.0	0.1	0.1
% รู้สึกเหงา (ระดับปานกลางถึงมาก)	109	13.1	10.2	13.0	12.1

กลุ่มเปราะบางด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจและสุขภาพ

เมื่อนำมิติด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ และสุขภาพมาพิจารณารวมกัน (ตาราง 4) พบว่าปัจจัยความเป็นหม้าย การอยู่คนเดียว ความยากจน และการมีสุขภาพไม่ดีประกอบกันส่งผลให้มีผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 1.3 ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการอยู่สภาพที่เสียเปรียบหรือเสี่ยงต่อการตกอยู่ในภาวะที่ไม่ดี

ตาราง 4 : กลุ่มสูงอายุที่เปราะบางด้านประชากรและสังคม เศรษฐกิจและสุขภาพ (ร้อยละของผู้สูงอายุทั้งหมดที่มีลักษณะต่างๆ) พ.ศ.2545

มิติด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจและสุขภาพ	เพศ		เขตที่อาศัย		รวม
	ชาย	หญิง	เมือง	ชนบท	
% โสด อยู่คนเดียวและยากจน	0.1	0.2	0.1	0.1	0.1
% โสด อยู่คนเดียวและสุขภาพไม่ดีถึงไม่ดีมาก	0.1	0.2	0.1	0.2	0.2
% โสด อยู่คนเดียวและเหงา	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1
% หม้าย อยู่คนเดียวและยากจน	0.7	1.7	0.6	1.6	1.3
% หม้าย อยู่คนเดียวและสุขภาพไม่ดีถึงไม่ดีมาก	0.6	1.6	0.8	1.3	1.2
% หม้าย อยู่คนเดียวและเหงา	0.6	1.4	0.9	1.1	1.1
% หย่า/แยกอยู่คนเดียวและยากจน	0.3	0.4	0.2	0.4	0.4
% หย่า/แยก อยู่คนเดียวและสุขภาพไม่ดีถึงไม่ดีมาก	0.3	0.3	0.2	0.3	0.3
% หย่า/แยก อยู่คนเดียวและเหงา	0.3	0.3	0.2	0.3	0.3

ลักษณะต่างๆของกลุ่มเปราะบางทางประชากรและสังคม

ดังได้กล่าวข้างต้น การวัดภาวะเปราะบางด้วยดัชนีที่ประกอบด้วยหลายมิติผสมกัน พบว่า สัดส่วนผู้สูงอายุที่เปราะบางตามนิยามของดัชนีผสมหลายมิตินั้นมีค่าต่ำ ส่งผลให้มีความจำกัดของขนาด ตัวอย่างในการนำเสนอลักษณะต่างๆ ของผู้สูงอายุที่เปราะบางกลุ่มย่อยๆ ดังนั้นในการนำเสนอลักษณะต่างๆ ของกลุ่มสูงอายุที่เปราะบางกลุ่มต่างๆจึงวัดภาวะความเปราะบางด้วยมิติเดียวหรือไม่เกินสองมิติ

ตาราง 5 แสดงการกระจายร้อยละของกลุ่มสูงอายุที่เปราะบางด้านประชากรและสังคมที่วัดจากมิติเดียว 5 กลุ่ม (ได้แก่ กลุ่มโสด หม้าย หย่า/แยก อยู่คนเดียว และไม่มีบุตร) ตามลักษณะภูมิหลังบางลักษณะ **ตาราง 6** แสดงการกระจายร้อยละของกลุ่มสูงอายุที่เปราะบางด้านประชากรและสังคมที่วัดจากสองมิติ 4 กลุ่ม (ได้แก่ กลุ่มโสดอยู่คนเดียว หม้ายอยู่คนเดียว หย่า/แยกอยู่คนเดียว และไม่มีบุตรอยู่คนเดียว) ตามลักษณะภูมิหลังบางลักษณะ ข้อมูลในทั้งสองตารางแสดงว่า กลุ่มเปราะบางทางประชากรและสังคม ไม่ว่าจะวัดด้วยมิติเดียวหรือสองมิติ ส่วนใหญ่ของทุกกลุ่มจะเป็นผู้สูงอายุเพศหญิง โดยกลุ่มที่มีสัดส่วนเพศหญิงสูงที่สุด ได้แก่ ผู้สูงอายุโสดอยู่คนเดียว (ร้อยละ 80.7) และที่ต่ำสุดคือ ผู้ที่หย่า/แยกอยู่คนเดียว (ร้อยละ 61.5) ในแง่องค์ประกอบด้านอายุ ทุกกลุ่ม (ยกเว้นกลุ่มสูงอายุหม้าย) มีสัดส่วนที่อยู่ในกลุ่มอายุน้อย (60-69 ปี) มากกว่าอายุ 70+ ปี กลุ่มที่เป็นหม้ายมีสัดส่วนที่อยู่ในกลุ่มอายุสูงมากๆ (80+) สูงที่สุด (ร้อยละ 18.6) กลุ่มโสดต่ำที่สุด (ร้อยละ 7.8) ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มของการตายและภาวะการสมรส เป็นที่น่าสังเกตว่า กว่า 1 ใน 10 ของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวมีอายุ 80 ปีหรือมากกว่า

กลุ่มเปราะบางทางประชากรและสังคมไม่ว่าจะวัดด้วยมิติเดียวหรือสองมิติ ส่วนใหญ่ของทุกกลุ่มอยู่ในชนบท แต่มีการกระจายตามภาคที่อยู่อาศัยแตกต่างกัน (ตาราง 5) โดยกลุ่มที่เป็นโสดมีร้อยละที่อยู่ในภาคกลางสูงที่สุด (ร้อยละ 36.0) ต่ำสุดคือภาคใต้ (ร้อยละ 7.2) เกือบ 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุที่เป็นหม้ายอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพียงร้อยละ 8.8 อยู่ในกรุงเทพฯ ส่วนผู้สูงอายุที่หย่า/แยกมีร้อยละที่อยู่ในภาคกลางมากที่สุดรองลงมา คือภาคเหนือ และต่ำที่สุดคือกรุงเทพฯ กว่าครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรอยู่ในภาคกลางและกรุงเทพฯ ส่วนภาคใต้น้อยที่สุด ประมาณ 3 ใน 10 ของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะที่มียังร้อยละ 6.3 อยู่ในกรุงเทพฯ เหตุผลหลักน่าจะเป็นเพราะการย้ายถิ่นของบุตรหลานจากภาคต่างๆเข้าสู่เมืองและกรุงเทพฯ แต่เมื่อวัดความเปราะบางด้วยสองมิติโดยนำการอยู่คนเดียวมาประกอบ (ตาราง 6) พบว่า ผู้สูงอายุโสดอยู่คนเดียวและผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรอยู่คนเดียวมีร้อยละที่อยู่ในภาคกลางมากที่สุด (ร้อยละ 39.6 และร้อยละ 36.8ตามลำดับ) ส่วนผู้สูงอายุหม้ายอยู่คนเดียว และหย่า/แยกอยู่คนเดียวมีสัดส่วนที่อยู่ในภาคเหนือสูงที่สุด (ร้อยละ 31.6 และร้อยละ 34.5 ตามลำดับ)

ประมาณ 6 ใน 10 ของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวเป็นหม้าย และร้อยละ 8.2 เป็นโสด (ตาราง 5) และเป็นไปตามตามที่คาดทว่าครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรเป็นโสดและอีกประมาณ 1 ใน 5 เป็นหม้าย หย่า/แยก

ตาราง 5 : ลักษณะต่างๆของผู้สูงอายุไทย (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) ที่เปราะบางด้านประชากรและสังคม (วัดด้วยมิติเดียว) บางกลุ่ม พ.ศ.2545

ลักษณะ	โสด	หม้าย	หย่า/ แยก	อยู่ คนเดียว	ไม่มี บุตร
เพศ					
ชาย	24.4	20.8	26.4	32.7	36.6
หญิง	75.6	79.2	73.6	67.3	63.7
อายุ					
60-69	66.8	46.4	52.1	53.1	66.3
70-79	25.4	34.9	34.5	35.6	25.0
80+	7.8	18.6	13.3	11.3	8.7
สถานภาพสมรส					
โสด	X	X	X	8.2	52.6
กำลังสมรส	X	X	X	11.0	28.2
หม้าย	X	X	X	61.4	15.8
หย่า/แยก	X	x	X	19.4	3.4
เขตที่อาศัย					
เมือง	43.6	30.8	62.4	28.5	45.4
ชนบท	56.4	69.2	67.6	71.5	54.6
ภาค					
กรุงเทพ	19.1	8.8	10.1	6.3	21.4
กลาง	36.0	26.2	27.2	25.7	32.5
เหนือ	16.3	22.1	22.5	20.5	18.3
ตะวันออกเฉียงเหนือ	21.5	31.5	18.4	30.9	19.3
ใต้	7.2	11.5	11.8	12.3	8.6
การศึกษา					
ไม่มีการศึกษา	22.9	31.1	29.6	27.9	20.2
ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา	8.2	9.0	11.6	8.5	7.3
ประถมศึกษา	54.1	55.6	55.6	56.3	56.4
สูงกว่าประถมศึกษา	14.8	4.3	3.6	7.3	16.2

ตาราง 5 : (ต่อ)

ลักษณะ	โสด	หม้าย	หย่า/ แยก	อยู่ คนเดียว	ไม่มี บุตร
เครือข่ายทางสังคม					
% อยู่คนเดียว	21.0	14.0	17.3	X	16.7
% ไม่มีบุตรที่มีชีวิต	96.4	2.6	2.2	12.0	X
% ไม่มีการติดต่อกับบุตร*	x	1.4	0.8	1.8	X
% ไม่มีการติดต่อกับหลาน (บุตรของบุตร)*	X	2.1	1.8	3.2	X
% ไม่มีการติดต่อกับพี่น้อง*	1.6	7.9	5.7	9.3	4.0
% ไม่มีการติดต่อกับญาติอื่น*	2.3	6.7	4.7	8.3	3.5
% ไม่มีการติดต่อกับเพื่อนบ้าน*	2.4	2.6	1.2	1.5	2.5
ด้านเศรษฐกิจ					
สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม					
ต่ำสุด	18.5	25.1	23.7	23.4	20.5
กลางต่ำ	20.4	22.5	21.5	23.5	17.9
กลาง	18.2	22.1	23.9	23.0	19.9
กลางสูง	16.2	16.1	14.6	16.4	14.7
สูงสุด	26.7	14.2	16.4	13.9	27.1
% ยากจนรายได้ไม่เพียงพอ	19.6	16.5	17.2	18.6	21.3
% ยากจนรายได้ไม่เพียงพอไม่ได้เบียดชีพ	19.5	15.1	15.6	16.5	20.1
% ต้องการงาน พร้อมทำไม่มียานพาหนะ	1.4	2.3	2.2	2.9	1.8
% ไม่ได้รับบำนาญ	93.4	98.1	98.9	96.3	93.3
% ไม่ได้รับเบียดชีพ	97.4	95.0	95.6	94.0	96.2
ด้านสุขภาพ					
% ประเมินสุขภาพตนเองไม่ดี	28.8	29.8	26.9	28.7	25.7
% ทำกิจวัตรประจำวันเองไม่ได้	3.3	4.0	3.4	1.3	2.7
% เหนงา	12.9	15.9	14.7	25.3	16.0
จำนวนตัวอย่างไม่ถ่วงน้ำหนัก	748	7,267	1,793	1,801	1,333
จำนวนตัวอย่างถ่วงน้ำหนัก	546	6,112	1,560	1,400	1,000

* เฉพาะผู้สูงอายุที่มีญาติแต่ละประเภทอยู่ที่อื่น และเป็นการติดต่อเยี่ยมเยียนระหว่างกันในช่วง 12 เดือนก่อนการสำรวจ

ตาราง 6 : ลักษณะต่างๆของผู้สูงอายุไทย (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) ที่เปราะบางด้านประชากรและสังคม (วัดด้วยสองมิติ) บางกลุ่ม พ.ศ.2545

ลักษณะ	โสด อยู่คนเดียว	หม้าย อยู่คนเดียว	หย่า/แยก อยู่คนเดียว	ไม่มีบุตร อยู่คนเดียว
เพศ				
ชาย	19.3	26.9	38.5	21.9
หญิง	80.7	73.1	61.5	78.1
อายุ (%)				
60-69	56.3	50.2	53.8	54.5
70-79	35.3	36.3	38.4	37.0
80+	8.4	13.4	7.9	8.5
สถานภาพสมรส				
โสด	X	X	X	66.6
กำลังสมรส	X	X	X	2.6
หม้าย	X	X	X	22.6
หย่า/แยก	X	X	X	8.2
เขตที่อาศัย				
เมือง	36.5	26.4	24.0	36.5
ชนบท	63.5	73.6	76.0	63.5
ภาค				
กรุงเทพ	14.9	4.1	4.1	11.0
กลาง	39.6	23.2	23.8	36.8
เหนือ	21.8	31.6	34.5	29.2
ตะวันออกเฉียงเหนือ	14.8	26.3	28.0	12.7
ใต้	8.9	14.8	9.6	10.3
การศึกษา				
ไม่มีการศึกษา	23.3	31.7	25.6	23.7
ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา	5.9	7.9	11.1	5.7
ประถมศึกษา	54.1	55.6	61.2	57.0
สูงกว่าประถมศึกษา	16.7	4.8	2.1	13.7

ตาราง 6 : (ต่อ)

ลักษณะ	โสด อยู่คนเดียว	หม้าย อยู่คนเดียว	หย่า/แยก อยู่คนเดียว	ไม่มีบุตร อยู่คนเดียว
เครือข่ายสังคม				
% ไม่มีบุตรที่มีชีวิต	X	4.4	5.1	X
% มีบุตรที่มีชีวิต 4+ คน	X	55.3	62.5	X
% ไม่มีการติดต่อกับบุตร*	X	2.1	1.7	X
% ไม่มีการติดต่อกับหลาน (บุตรของ บุตร)*	X	3.4	3.0	X
% ไม่มีการติดต่อกับพี่น้อง*	1.6	11.1	9.3	4.3
% ไม่มีการติดต่อกับญาติอื่น*	0.8	10.0	7.6	2.7
% ไม่มีการติดต่อกับเพื่อนบ้าน*	1.2	1.4	1.6	1.2
ด้านเศรษฐกิจ				
% ยากจนรายได้ไม่เพียงพอ	20.1	20.2	18.4	21.2
% ยากจนรายได้ไม่เพียงพอไม่ได้เบียด ยั้งชีพ	19.7	17.9	15.5	19.0
% ต้องการงานพร้อมทำไม่มีงานทำ	0.6	3.6	1.6	1.1
% ไม่ได้รับบำนาญ	87.8	97.9	99.3	91.0
% ไม่ได้รับเบียดยั้งชีพ	96.6	93.8	93.5	94.3
ด้านสุขภาพ				
% ประเมินสุขภาพตนเองไม่ดี	30.4	29.9	25.0	26.4
% ทำกิจวัตรประจำวันเองไม่ได้	0.3	1.6	1.0	0.3
% เหนงา	14.2	28.1	22.9	14.2
จำนวนตัวอย่างไม่ถ่วงน้ำหนัก	178	1,100	310	272
จำนวนตัวอย่างถ่วงน้ำหนัก	114	856	270	167

* เฉพาะผู้สูงอายุที่มีญาติแต่ละประเภทอยู่ที่อื่น และเป็นการติดต่อเยี่ยมเยียนระหว่างกันในช่วง 12 เดือนก่อนการสำรวจ

ส่วนใหญ่ของกลุ่มเปราะบางทางประชากรและสังคมไม่ว่าจะวัดด้วยมิติเดียวหรือสองมิติ มีระดับการศึกษาต่ำ คือ ไม่มีการศึกษาหรือจบระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า โดยมีกลุ่มสูงอายุหม้ายหรือหม้ายอยู่คนเดียวมีร้อยละที่ไม่มีการศึกษาสูงสุด (ร้อยละ 32) เนื่องจากส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุกลุ่มนี้น่าจะมีอายุมากหรือเป็นคนรุ่นอายุเก่า และสัดส่วนที่มีการศึกษาสูงกว่าประถมสูงสุด คือกลุ่มที่ไม่มีบุตรตามด้วยกลุ่มที่เป็นโสด

กว่า 1 ใน 5 ของผู้สูงอายุที่เป็นโสดอยู่คนเดียวซึ่งสูงที่สุดในกลุ่มเปราะบางทางประชากรและสังคมที่วัดด้วยมิติเดียว (ตาราง 5) ขณะที่ผู้สูงอายุที่หย่า/แยก กับกลุ่มที่ไม่มีบุตร มีร้อยละที่อยู่คนเดียวใกล้เคียงกัน (ประมาณร้อยละ 17)

ส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุที่เปราะบางทางประชากรและสังคมทั้งที่วัดด้วยมิติเดียวและสองมิติ ทุกกลุ่ม (ยกเว้นกลุ่มโสด และกลุ่มไม่มีบุตร) มีบุตรมีชีวิต โดยมีเพียงร้อยละ 4 ถึงร้อยละ 5 ของผู้สูงอายุหม้าย หย่า/แยก หรือหม้าย หย่า/แยกอยู่คนเดียว ไม่มีบุตรที่มีชีวิต ขณะที่เกือบทั้งหมดของผู้ที่เป็นโสดไม่มีบุตรที่มีชีวิต ประมาณร้อยละ 4 มีบุตรบุญธรรม แม้ในผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวส่วนใหญ่ (ร้อยละ 88) ก็มีบุตรที่มีชีวิต มีเพียงร้อยละ 12 เท่านั้นที่ไม่มีบุตรที่มีชีวิต

ในประเด็นการติดต่อกับญาติประเภทต่างๆ ที่มี พบว่า ส่วนใหญ่ของกลุ่มผู้สูงอายุที่เปราะบางทางประชากรและสังคมทั้งที่วัดด้วยมิติเดียวและสองมิติ มีการติดต่อกับญาติแต่ละประเภทที่มีอย่างน้อยปีละครั้ง โดยเฉพาะการติดต่อกับบุตรและหลาน ผู้ที่อยู่คนเดียวมีร้อยละที่ไม่ติดต่อกับพี่น้องและญาติอื่นสูงที่สุด (ร้อยละ 9.3 และ ร้อยละ 7.7) ตามด้วยผู้ที่เป็นหม้าย หย่า/แยก และไม่มีบุตร ส่วนผู้สูงอายุที่เป็นโสดต่ำที่สุด (ร้อยละ 1.6 และ ร้อยละ 2.3) โดยเฉพาะผู้สูงอายุโสดอยู่คนเดียวเกือบทั้งหมดมีการติดต่อกับพี่น้องหรือญาติอื่น ประมาณร้อยละ 98 ของผู้สูงอายุที่เปราะบางทางประชากรและสังคมทุกกลุ่มมีการติดต่อกับเพื่อนหรือเพื่อนบ้าน ผลดังกล่าวชี้ว่าผู้สูงอายุที่เปราะบางทางประชากรและสังคมของไทยไม่ได้โดดเดี่ยว แต่ยังมีเครือข่ายการเกื้อหนุนของครอบครัวและเพื่อน

สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มเปราะบาง พบว่า เมื่อวัดความเปราะบางด้วยมิติเดียว (ตาราง 5) ผู้สูงอายุที่เป็นโสด และผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่ากลุ่มที่เป็นหม้าย หย่า/แยก และอยู่คนเดียว กล่าวคือ ประมาณร้อยละ 27 ของผู้สูงอายุที่เป็นโสดและที่ไม่มีบุตรอยู่ในกลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระดับสูงสุด เปรียบเทียบกับร้อยละ 16.4 ของผู้สูงอายุที่หย่า/แยก ร้อยละ 14.2 ของผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย และร้อยละ 13.9 ของกลุ่มที่อยู่คนเดียวอยู่ในกลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระดับเดียวกันนั้น แต่เมื่อใช้ดัชนีความยากจนและมียาได้ไม่เพียงพอเป็นตัวชี้วัดภาวะเปราะบางทางเศรษฐกิจ กลับพบว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรและผู้สูงอายุโสดมีร้อยละที่ยากจนและมียาได้ไม่เพียงพอสูงกว่ากลุ่มสูงอายุหม้าย หย่า/แยก และอยู่คนเดียว อาจเป็นไปได้ที่ผู้ที่อยู่ในครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระดับสูงมีแนวโน้มจะใช้จ่ายมากกว่าดังนั้นจึงรายงานรายได้ที่มากไม่เพียงพอ

เมื่อวัดความเปราะบางด้วยสองมิติ (ตาราง 6) ความแตกต่างในฐานะทางเศรษฐกิจของกลุ่มเปราะบางทางประชากรและสังคม 4 กลุ่มมีน้อยมาก ระดับความยากจนมียาได้ไม่เพียงพอมีสัดส่วนตั้งแต่ร้อยละ 18.4 ของกลุ่มหย่า/แยกอยู่คนเดียว ถึงร้อยละ 21.2 ของกลุ่มไม่มีบุตรอยู่คนเดียว และกลุ่มหลังนี้ยังมีร้อยละที่ไม่ได้รับเบี้ยยังชีพที่ค่อนข้างสูงด้วย

ระดับความต้องการทำงาน พร้อมจะทำงานแต่ไม่มีงานทำในกลุ่มเปราะบางทางประชากร และสังคมที่วัดด้วยมิติเดียว มีพิสัยตั้งแต่ร้อยละ 1.4 ในกลุ่มสูงอายุที่เป็นโสดจนถึงร้อยละ 2.9 ในกลุ่มที่อยู่คนเดียว และเมื่อวัดด้วยสองมิติ พบว่า ผู้สูงอายุหม้ายอยู่คนเดียวมีร้อยละที่ต้องการทำงานแต่ไม่มีงานทำสูงที่สุด (ร้อยละ 3.6) และโสดอยู่คนเดียวต่ำที่สุด (0.6)

กลุ่มเปราะบางทางประชากรและสังคมไม่ว่าจะวัดด้วยมิติเดียวหรือสองมิติ ส่วนใหญ่ของทุกกลุ่มไม่ได้รับบำนาญ กลุ่มที่เป็นโสดหรือโสดอยู่คนเดียวมีร้อยละที่ได้รับบำนาญสูงที่สุด (ร้อยละ 6.6 และร้อยละ 12.2 ตามลำดับ) และกลุ่มหย่า/แยกหรือ หย่า/แยกอยู่คนเดียวต่ำที่สุด (ร้อยละ 1.1 และ ร้อยละ 0.7 ตามลำดับ) ส่วนใหญ่ของทุกกลุ่มไม่ได้รับเบี้ยยังชีพของทางราชการ ถ้าวัดความเปราะบางด้วยมิติเดียว ผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวมีร้อยละที่ได้รับเบี้ยยังชีพสูงที่สุดและกลุ่มโสดต่ำที่สุด แต่ถ้าวัดความเปราะบางด้วยสองมิติ กลุ่มสูงอายุหม้าย หย่า/แยก หรือไม่มีบุตรที่อยู่คนเดียวมีร้อยละที่ได้รับเบี้ยยังชีพไม่แตกต่างกันมากนัก แต่สูงกว่ากลุ่มสูงอายุโสดอยู่คนเดียวเล็กน้อย

ประมาณร้อยละ 25 ถึงร้อยละ 30 ของกลุ่มเปราะบางทางประชากรและสังคมทั้งที่วัดด้วยมิติเดียวและสองมิติ ประเมินสุขภาพของตนเองว่าไม่ดีถึงไม่ตัวอย่างมาก โดยผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย หรือหม้ายอยู่คนเดียว กับผู้สูงอายุโสดอยู่คนเดียวมีร้อยละที่รายงานว่าสุขภาพไม่ดีถึงไม่ตัวอย่างมากที่สุดใกล้เคียงกัน (กลุ่มละประมาณร้อยละ 30) และกลุ่มไม่มีบุตรกับ กลุ่มหย่า/แยกอยู่คนเดียวต่ำที่สุดใกล้เคียงกัน (ประมาณร้อยละ 25 ในแต่ละกลุ่ม)

เนื่องจากความเปราะบางที่วัดด้วยสองมิติใช้การอยู่คนเดียวเป็นมิติร่วมที่สอง กลุ่มเปราะบางทางประชากรและสังคมที่วัดด้วยสองมิติจะมีสัดส่วนที่อยู่ในภาวะทุพพลภาพต่ำกว่ากลุ่มที่วัดด้วยมิติเดียว เพราะผู้สูงอายุที่จะอยู่คนเดียวได้มักจะต้องช่วยตัวเองหรือทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองได้ ถ้าวัดความเปราะบางด้วยมิติเดียวพบว่า ภาวะทุพพลภาพทางกายหรือการทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองไม่ได้มีตั้งแต่ร้อยละ 1.3 ในผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว จนถึงร้อยละ 4 ในผู้สูงอายุที่เป็นหม้ายเนื่องจากผู้ที่เป็นหม้ายมักมีอายุมากกว่า

เมื่อวัดความเปราะบางด้วยมิติเดียว สุขภาพทางใจดูเหมือนจะเป็นปัญหาของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ประมาณ 1 ใน 4 ของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวรายงานว่าเหงา ขณะที่เมื่อวัดด้วยร้อยละ 12.9 ของผู้สูงอายุที่เป็นโสดรายงานว่าเหงา แต่เมื่อวัดความเปราะบางด้วยสองมิติ พบว่า ผู้สูงอายุหม้ายอยู่คนเดียวมีร้อยละที่เหงาสูงที่สุด (ร้อยละ 28.9) ตามด้วย ผู้สูงอายุหย่า/แยกอยู่คนเดียว (ร้อยละ 22.9)

ลักษณะต่างๆของกลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจ

กลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจที่ศึกษามี 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้สูงอายุที่ยากจนและรายงานว่ารายได้ไม่เพียงพอ ผู้สูงอายุที่ยากจน รายได้ไม่เพียงพอและไม่ได้รับเบี้ยยังชีพ และผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน

พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำ แต่เนื่องจากพบว่าลักษณะทางประชากร สังคมและสุขภาพของสองกลุ่มแรก คล้ายกันมาก จึงจะทำการเปรียบเทียบเฉพาะกลุ่มแรก (ผู้สูงอายุที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพอ) และกลุ่มสุดท้าย (ผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำ) ข้อมูลในตาราง 7 แสดงผลลักษณะต่างๆของผู้สูงอายุที่เปราะบางทางเศรษฐกิจต่อไปนี้

ผู้สูงอายุที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพอประกอบด้วยเพศหญิงมากกว่าชาย แต่ผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำมีสัดส่วนของเพศชายมากกว่าเพศหญิง

องค์ประกอบด้านอายุของกลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจสองกลุ่มก็แตกต่างกัน ผู้สูงอายุที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพอมีสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มอายุมากในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน พร้อมทำแต่ไม่มีงานทำ (ร้อยละ 11.8 เปรียบเทียบกับร้อยละ 0.7)

กลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่อยู่ในชนบท และมีสัดส่วนอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด กรุงเทพมหานคร กล่าวคือ ร้อยละ 46.1 ของผู้สูงอายุที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพอ และร้อยละ 61.6 ของผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และร้อยละ 3.1 และร้อยละ 2.7 ตามลำดับอยู่ในกรุงเทพ ซึ่งเนะว่ากลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจกระจุกตัวอยู่ในภาคที่ยากจน คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แม้ว่ากลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจทั้งสองกลุ่มจะประกอบด้วยผู้ที่กำลังสมรสมากที่สุด แต่ผู้สูงอายุที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพอมีร้อยละที่เป็นหม้ายสูงกว่ากลุ่มที่ต้องการทำงาน พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำมาก เนื่องจากกลุ่มหลังมีสัดส่วนที่อยู่ในกลุ่มอายุน้อยสูงกว่ากลุ่มแรก

ในด้านของระดับการศึกษา กว่า 1 ใน 4 ของผู้สูงอายุที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพอ ไม่มีการศึกษา มีเพียงร้อยละ 1.9 ที่จบสูงกว่าระดับประถมศึกษา ขณะที่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 77) ของผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำจบระดับประถมศึกษา และร้อยละ 5 จบสูงกว่าระดับประถมศึกษา

ร้อยละที่อยู่คนเดียวของกลุ่มสูงอายุที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพอสูงกว่าผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำ (ร้อยละ 8.5 เปรียบเทียบกับร้อยละ 5.8) เช่นเดียวกัน กลุ่มแรกมีสัดส่วนที่ไม่มีบุตรมีชีวิตสูงกว่ากลุ่มหลัง (ร้อยละ 6.9 เปรียบเทียบกับร้อยละ 2.5) ร้อยละ 14 ของผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำ เป็นผู้ที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพอ ขณะที่เพียงร้อยละ 3.4 ของผู้สูงอายุที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพอ ต้องการทำงาน พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำ ผลชี้เนะว่าความยากจนอาจจะไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องการทำงาน

ส่วนใหญ่ของกลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจทั้งสองกลุ่มไม่ได้รับบำนาญ และไม่ได้รับเบี้ยยังชีพ แต่สัดส่วนที่ได้รับเบี้ยยังชีพของกลุ่มแรกสูงกว่ากลุ่มหลัง กล่าวคือ ร้อยละ 5.8 ของผู้สูงอายุที่ยากจน

รายได้ไม่เพียงพอได้รับเบี้ยยังชีพ เปรียบเทียบกับร้อยละ 2.4 ของผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน พร้อมทำ แต่ไม่มีงานทำ

ตาราง 7 : ลักษณะต่างๆของผู้สูงอายุไทย (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) ที่เปราะบางด้านเศรษฐกิจบางกลุ่ม พ.ศ.2545

ลักษณะ	ยากจนและ รายได้ ไม่เพียงพอ	ยากจน รายได้ ไม่เพียงพอ ไม่ได้รับ เบี้ยยังชีพ	ต้องการทำงาน พร้อมทำ แต่ไม่มี งานทำ
เพศ			
ชาย	38.3	38.3	52.0
หญิง	61.7	61.7	48.0
อายุ			
60-69	52.3	54.1	84.3
70-79	35.9	34.6	15.0
80+	11.8	11.3	0.7
สถานภาพสมรส			
โสด	3.4	3.6	1.1
กำลังสมรส	54.9	56.0	73.8
หม้าย	33.7	32.8	20.4
หย่า/แยก	7.9	7.6	4.7
เขตที่อาศัย			
เมือง	17.2	17.6	14.6
ชนบท	82.8	82.4	85.4
ภาค			
กรุงเทพ	3.1	3.3	2.7
กลาง	17.0	17.0	14.7
เหนือ	23.6	23.7	14.4
ตะวันออกเฉียงเหนือ	46.1	45.5	61.6
ใต้	10.2	10.5	6.5
การศึกษา			
ไม่มีการศึกษา	28.3	28.2	9.4
ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา	10.8	10.7	8.6
ประถมศึกษา	59.0	59.0	77.0
สูงกว่าประถมศึกษา	1.9	2.0	5.0

ตาราง 7 : (ต่อ)

ลักษณะ	ยากจนและ รายได้ ไม่เพียงพอ	ยากจน รายได้ ไม่เพียงพอ ไม่ได้รับ เบี้ยยังชีพ	ต้องการทำงาน พร้อมทำ แต่ไม่มี งานทำ
เครือข่ายสังคม			
% อยู่คนเดียว	8.5	8.0	5.8
% ไม่มีบุตรที่มีชีวิต	6.9	6.9	2.5
% ไม่มีการติดต่อกับบุตร*	1.8	1.8	1.0
% ไม่มีการติดต่อกับหลาน (บุตรของบุตร)*	3.5	3.7	1.7
% ไม่มีการติดต่อกับพี่น้อง*	9.5	9.0	3.9
% ไม่มีการติดต่อกับญาติอื่น*	8.5	8.3	6.2
% ไม่มีการติดต่อกับเพื่อนบ้าน*	2.2	2.3	2.4
ด้านเศรษฐกิจ			
% ยากจนรายได้ไม่เพียงพอ	x	X	14.0
% ยากจนรายได้ไม่เพียงพอ ไม่ได้เบี้ยยังชีพ	x	X	13.7
% ต้องการทำงาน พร้อมทำ ไม่มีงานทำ	3.4	3.5	x
% ไม่ได้รับบำนาญ	99.8	99.8	98.7
% ไม่ได้รับเบี้ยยังชีพ	94.2	X	97.6
ด้านสุขภาพ			
% ประเมินสุขภาพตนเองไม่ดี	41.1	40.3	0.0
% ทำกิจวัตรประจำวันเองไม่ได้	4.6	4.5	0.1
% เหนงา	17.4	17.0	7.1
จำนวนตัวอย่างไม่ถ่วงน้ำหนัก	2,931	2,775	524
จำนวนตัวอย่างถ่วงน้ำหนัก	2,837	2,674	686

* เฉพาะผู้สูงอายุที่มีญาติแต่ละประเภทอยู่ที่อื่น และเป็นการติดต่อเยี่ยมเยียนระหว่างกันในช่วง 12 เดือนก่อนการสำรวจ

ประมาณ 4 ใน 10 ของผู้สูงอายุที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพอมีสุขภาพไม่ดี ร้อยละ 4.6 เป็นผู้
ทุพพลภาพทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองไม่ได้ และร้อยละ 17.4 รู้สึกเหนงา

ลักษณะต่างๆ ของกลุ่มเปราะบางทางสุขภาพ

กลุ่มเปราะบางทางสุขภาพที่ศึกษาด้วยดัชนีสุขภาพกาย 2 ดัชนี และสุขภาพทางใจ 1 ดัชนี ได้แก่ ผู้สูงอายุที่ประเมินสุขภาพตนเองว่าไม่ดีถึงไม่ตัวอย่างมากซึ่งมีประมาณเกือบ 1 ใน 4 ของผู้สูงอายุทั้งหมด และผู้สูงอายุที่ทุพพลภาพหรือทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองไม่ได้ซึ่งมีประมาณร้อยละ 3 และผู้สูงอายุที่รายงานว่าจะหาระดับปานกลางถึงมากซึ่งมีประมาณร้อยละ 12

ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มที่มีสุขภาพกายไม่ดีหรือเหงา สัดส่วนที่เป็นเพศหญิงมีสูงกว่าเพศชาย ประมาณ 6 ใน 10 ของผู้สูงอายุที่เปราะบางทางสุขภาพกายและใจเป็นผู้สูงอายุหญิง (ตาราง 8)

ประมาณครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุที่ประเมินตนเองว่ามีสุขภาพไม่ดีมีอายุ 60-69 ปี ขณะที่เกือบ 4 ใน 10 ของผู้สูงอายุที่ทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองไม่ได้เป็นผู้ที่อายุมาก (80+) และเกือบ 6 ใน 10 ของผู้สูงอายุที่เหงาอยู่ในกลุ่มอายุน้อย (60-69 ปี)

แบบแผนการกระจายตามภาคของกลุ่มเปราะบางทางกายและใจคล้ายกัน กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่ประเมินสุขภาพของตนเองว่าไม่ดีถึงไม่ตัวอย่างมาก กับผู้สูงอายุที่รายงานว่าจะหาระดับปานกลางถึงมาก (ร้อยละ 33 ในแต่ละกลุ่ม) และกรุงเทพฯต่ำที่สุด (ร้อยละ 7.8 กับร้อยละ 5.5 ตามลำดับ) สำหรับผู้สูงอายุที่ทุพพลภาพหรือทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองไม่ได้ แม้ว่าจะมีร้อยละที่อยู่ในภาคกลางสูงที่สุด (ร้อยละ 29.4) และร้อยละที่อยู่ในภาคใต้กับกรุงเทพฯต่ำที่สุด (ร้อยละ 13.5 และ ร้อยละ 13.4 ตามลำดับ) แต่ความแตกต่างของการกระจายตามภาคมีน้อยกว่ากลุ่มที่ประเมินสุขภาพกายของตนเองว่าไม่ดี และที่รายงานว่าจะเหงา

องค์ประกอบด้านสถานภาพสมรสของผู้สูงอายุที่เปราะบางทางสุขภาพกายและใจทั้ง 3 กลุ่ม คล้ายคลึงกัน คือ ประกอบด้วยผู้ที่มีคู่สมรสมากที่สุด ตามด้วยผู้ที่เป็นหม้าย หย่า/แยก และโสด อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุที่ทุพพลภาพมีร้อยละที่เป็นหม้าย หย่า/แยก สูงกว่า แต่กำลังสมรสต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ประเมินสุขภาพตนเองไม่ดี

เกือบ 4 ใน 10 ของผู้สูงอายุที่ทุพพลภาพเป็นผู้ที่ไม่มีการศึกษา ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะว่าผู้สูงอายุที่ทุพพลภาพมีสัดส่วนในกลุ่มอายุมากสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่ดีและผู้สูงอายุที่เหงา

ประมาณร้อยละ 7.4 ของผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่ดี และร้อยละ 2.9 ของผู้สูงอายุที่ทุพพลภาพอยู่คนเดียว เปรียบเทียบกับร้อยละ 12.9 ของผู้สูงอายุที่รายงานว่าจะเหงา

ตาราง 8 : ลักษณะต่างๆของผู้สูงอายุไทย (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) ที่เปราะบางด้านสุขภาพบางกลุ่ม พ.ศ.2545

ลักษณะ	ประเมินสุขภาพตนเองไม่ดีหรือไม่ดีมาก	ทำกิจวัตรประจำวันเองไม่ได้	เหงา
เพศ			
ชาย	39.2	38.7	41.3
หญิง	60.8	61.3	58.7
อายุ			
60-69	50.7	29.8	56.8
70-79	34.4	31.6	32.3
80+	14.9	38.6	10.9
สถานภาพสมรส			
โสด	2.9	2.9	2.6
กำลังสมรส	55.8	49.7	53.1
หม้าย	34.0	39.3	35.8
หย่า/แยก	7.3	8.1	8.4
เขตที่อาศัย			
เมือง	27.8	38.3	26.2
ชนบท	72.2	61.7	73.8
ภาค			
กรุงเทพ	7.7	13.5	5.5
กลาง	26.0	29.4	21.2
เหนือ	20.1	20.8	28.0
ตะวันออกเฉียงเหนือ	32.7	22.9	33.3
ใต้	13.4	13.4	12.0
การศึกษา			
ไม่มีการศึกษา	26.4	36.5	27.5
ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา	9.9	5.2	7.2
ประถมศึกษา	58.2	51.6	59.4
สูงกว่าประถมศึกษา	5.4	6.7	5.8

ตาราง 8 (ต่อ)

ลักษณะ	ประเมินสุขภาพตนเองไม่ดีหรือไม่ดีมาก	ทำกิจวัตรประจำวันเองไม่ได้	เหงา
เครือข่ายสังคม			
% อยู่คนเดียว	7.4	2.9	12.9
% ไม่มีบุตรที่มีชีวิต	4.7	4.3	5.9
% มีบุตรที่มีชีวิต 4+ คน	66.8	65.0	64.5
% ไม่มีการติดต่อกับบุตร*	0.9	1.1	1.2
% ไม่มีการติดต่อกับหลาน(บุตรของบุตร)*	2.3	0.9	1.9
% ไม่มีการติดต่อกับพี่น้อง*	8.7	3.8	8.3
% ไม่มีการติดต่อกับญาติอื่น*	8.1	3.3	7.4
% ไม่มีการติดต่อกับเพื่อนบ้าน*	2.2	2.8	2.3
ด้านเศรษฐกิจ			
% ยากจนรายได้ไม่เพียงพอ	22.3	21.7	19.6
% ยากจนรายได้ไม่เพียงพอไม่ได้เบียดบังชีพ	20.7	20.4	18.0
% ต้องการทำงาน พร้อมทำไม่มีงานทำ	0.0	0.1	1.8
% ไม่ได้รับบำนาญ	97.4	96.1	97.2
% ไม่ได้รับเบียดบังชีพ	95.7	96.9	95.8
ด้านสุขภาพ			
% ประเมินสุขภาพตนเองไม่ดี	x	x	35.3
% ทำกิจวัตรประจำวันเองไม่ได้	8.9	x	4.4
% เหงา	17.4	18.9	x
จำนวนตัวอย่างไม่ถ่วงน้ำหนัก	6,189	767	2,950
จำนวนตัวอย่างถ่วงน้ำหนัก	5,343	621	2,707

* เฉพาะผู้สูงอายุที่มีญาติแต่ละประเภทอยู่ใกล้ และเป็นการติดต่อเยี่ยมเยียนระหว่างกันในช่วง 12 เดือนก่อนการสำรวจ

ภาวะการไม่มีบุตรกับการมีบุตรจำนวนมาก (4 คนหรือมากกว่า) ของผู้เปราะบางทางสุขภาพกายและใจไม่แตกต่างกันมากนัก โดยผู้สูงอายุที่รายงานว่างามีร้อยละที่ไม่มีบุตรสูงกว่า แต่มีร้อยละที่มีบุตร 4 + ต่ำกว่า อีกสองกลุ่ม

ภาวะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุที่เปราะบางทางสุขภาพกายและใจก็ไม่แตกต่างกันมาก ประมาณ 1 ใน 5 ของแต่ละกลุ่มยากจนมีรายได้ไม่เพียงพอ แต่ผู้สูงอายุที่เหงามีร้อยละที่ยากจนมีรายได้ไม่เพียงพอ และไม่ได้รับเบี้ยยังชีพต่ำกว่าผู้สูงอายุที่เปราะบางทางสุขภาพกาย ประมาณร้อยละ 1.8 ของผู้สูงอายุที่เหงาต้องการทำงาน พร้อมทำแต่ไม่มีงานทำ ซึ่งเป็นระดับที่ต่ำกว่าของผู้สูงอายุทั่วไปเล็กน้อย ขณะที่การไม่มีงานทำในกลุ่มผู้สูงอายุที่เปราะบางทางกายไม่นับว่าเป็นปัญหา

ส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุที่เปราะบางด้านสุขภาพกายและใจไม่ได้รับบำนาญและเบี้ยยังชีพทางราชการ ร้อยละที่ได้รับบำนาญและเบี้ยยังชีพของทั้ง 3 กลุ่มไม่แตกต่างกันมากนัก คือ ประมาณร้อยละ 3 ได้รับบำนาญ และร้อยละ 4 ได้รับเบี้ยยังชีพซึ่งไม่แตกต่างจากจากผู้สูงอายุทั่วไป

เกือบ 1 ใน 10 ของผู้สูงอายุที่ประเมินว่าตนเองสุขภาพไม่ดี เป็นผู้ที่ทำกิจวัตรด้วยตนเองไม่ได้ ขณะที่ กว่า 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุที่เหงามีสุขภาพกายที่ไม่ดี และร้อยละ 4.4 เป็นผู้ทุพพลภาพหรือทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองไม่ได้

สรุปอภิปราย

รายงานนี้ประมาณสัดส่วนและศึกษาลักษณะของผู้สูงอายุที่เปราะบางด้านต่างๆ เพื่อให้ได้ภาพหรือข้อมูลของขนาดของผู้สูงอายุที่ควรได้รับการดูแลทั้งจากภาครัฐและเอกชน โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2545 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติซึ่งมีผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวนทั้งหมด 22,835 ราย มิติที่วัดความเปราะบางแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ ด้านประชากรและสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสุขภาพ โดยแต่ละด้านวัดด้วยตัวชี้วัดต่างๆ ในตัวชี้วัดแต่ละตัวอาจประกอบด้วยลักษณะที่เปราะบางเพียงลักษณะเดียวหรือมากกว่าผสมกัน

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะเปราะบางด้านประชากรและสังคมที่เด่น (มีสัดส่วนของผู้สูงอายุที่เปราะบางลักษณะเดียวสูง) เรียงตามลำดับ ได้แก่ การเป็นเพศหญิง การเป็นหม้าย การไม่มีการศึกษา การมีอายุสูงมากๆ การหย่า/แยก การอยู่คนเดียว การไม่มีบุตร การไม่ติดต่อกับพี่น้องหรือญาติอื่นๆ และการเป็นโสด และเมื่อวัดด้วยดัชนีที่ประกอบด้วยความเปราะบางสองมิติ พบว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุที่เปราะบางทางประชากรและสังคมมีพิสัยตั้งแต่ ร้อยละ 0.2 ด้านหย่า/แยกและไม่มีบุตร จนถึงร้อยละ 3.8 ด้านเป็นหม้ายและอยู่คนเดียว ไม่พบว่ามีผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวและไม่ติดต่อกับญาติเลย ลักษณะเปราะบางด้านเศรษฐกิจ คือ รายได้ต่ำหรือยากจน และไม่เพียงพอซึ่งมีประมาณร้อยละ 13.7 และอีกร้อยละ 3.1 ต้องการงาน พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำ ส่วนความเปราะบางด้านสุขภาพกายมีประมาณเกือบ 1 ใน 4 ของผู้สูงอายุทั้งหมด โดยมีร้อยละ 2.8 ของผู้สูงอายุทั้งหมดอยู่ในภาวะทุพพลภาพหรือทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองไม่ได้ และร้อยละ 12.1 อยู่ในภาวะเหงา พบว่า ลักษณะเปราะบางเกือบทุกมิติมีร้อยละที่เป็นหญิง

มากกว่าชาย และมีในเขตชนบทมากกว่าเมือง จึงอาจกล่าวได้ว่าความเป็นหญิงและการอยู่ในชนบทเป็นข้อเสียเปรียบหลักที่ทำให้ผู้สูงอายุเสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบทางลบด้านอื่นๆด้วย

ในเรื่องลักษณะต่างๆ ของกลุ่มสูงอายุที่เปราะบาง ผลการศึกษาพบว่า ไม่ว่าจะวัดภาวะเปราะบางด้วยมิติเดียวหรือสองมิติ ผู้สูงอายุที่เปราะบางทางประชากรและสังคม เศรษฐกิจ และสุขภาพทุกกลุ่ม (ยกเว้นกลุ่มที่ต้องการทำงาน พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำ) ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คือมีพิสัยตั้งแต่ร้อยละ 58.7 ในผู้สูงอายุที่เหงา ถึงร้อยละ 80.7 ในผู้สูงอายุที่เป็นโสดและอยู่คนเดียว มากกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มเปราะบางเกือบทุกกลุ่ม (ยกเว้นผู้สูงอายุที่ทุพพลภาพและสุขภาพไม่ดี) มีอายุไม่เกิน 70 ปี (พิสัยตั้งแต่ร้อยละ 52.3 ของกลุ่มยากจนรายได้ไม่เพียงพอ ถึงร้อยละ 84.3 ของกลุ่มที่ต้องการทำงาน พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำ) ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างทางอายุของประชากรสูงอายุไทยยังเป็นโครงสร้างที่ประกอบด้วยผู้สูงอายุที่อายุน้อยมากกว่าอายุมาก อย่างไรก็ตามพบว่าสัดส่วนในกลุ่มอายุมากๆ (80+) มีถึงร้อยละ 38.6 ในผู้สูงอายุที่ทุพพลภาพ ถ้าไม่นับผู้สูงอายุที่มีคู่สมรส ความเป็นหม้าย โสด และหย่า/แยก เป็นลักษณะเด่นของผู้สูงอายุที่เปราะบางทางประชากร สังคม เศรษฐกิจและสุขภาพ กล่าวคือ ประมาณ 1 ใน 5 ของผู้ที่ไม่มียุตรเป็นหม้าย หย่า/แยก และอีกกว่าครึ่งหนึ่งเป็นโสด ร้อยละ 61.4 ของผู้ที่อยู่คนเดียวเป็นหม้าย ประมาณ 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพอเป็นหม้าย และกว่า 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่ดีเป็นหม้าย อาจกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุหญิง ผู้สูงอายุที่เป็นหม้ายและผู้สูงอายุที่อายุมากๆควรได้รับความสำคัญในลำดับต้นๆ ในโครงการต่างๆ ที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

กลุ่มเปราะบางทุกกลุ่มมีสัดส่วนที่อยู่ในเขตชนบทมากกว่าในเมือง โดยเฉพาะกลุ่มต้องการทำงาน พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำอยู่ในชนบทถึงร้อยละ 85.4 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีร้อยละของผู้สูงอายุที่เปราะบางมากที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจ โดยมีร้อยละ 61.6 ของผู้ที่ต้องการทำงาน แต่ไม่มีงานทำ และร้อยละ 46.1 ของผู้ที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพออยู่ในภาคนี้ ส่วนภาคกลางเป็นภาคที่มีร้อยละของผู้สูงอายุที่เปราะบางทางประชากรและสังคมสูงที่สุด กล่าวคือ ร้อยละ 36 ของผู้สูงอายุที่เป็นโสด และร้อยละ 32.5 กลุ่มที่ไม่มีบุตรอยู่ในภาคกลาง ผลดังกล่าวชี้แนะว่าโครงการให้ความช่วยเหลือหรือสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุน่าจะเน้นไปยังชนบท และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากกว่าภาคอื่นๆ

ผู้สูงอายุที่เปราะบางทุกกลุ่มมีแนวโน้มจะไม่มีการศึกษาหรือจบระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า มีเพียงร้อยละ 16.7 ของกลุ่มสูงอายุโสดอยู่คนเดียวที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่หรือกว่าร้อยละ 80 ของกลุ่มเปราะบางทุกกลุ่ม (ยกเว้นกลุ่มโสด และกลุ่มไม่มีบุตร) มีบุตร อยู่อาศัยร่วมกับสมาชิกอื่นในครัวเรือน (ยกเว้นกลุ่มที่อยู่คนเดียว) และมีการติดต่อกับญาติ ส่วนใหญ่ของกลุ่มเปราะบางทางประชากรและสังคมมีเครือข่ายเกื้อหนุนทางสังคม กลุ่มที่เด่นชัดในเรื่องความอ่อนแอของเครือข่าย

คือ ผู้สูงอายุที่เป็นโสด ซึ่งมีร้อยละ 9.3 ที่ไม่ติดต่อกับพี่น้อง และร้อยละ 6.7 ของผู้สูงอายุที่เป็นหม้ายไม่ติดต่อกับญาติอื่น ผลการศึกษาชี้แนะว่าการขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้สูงอายุนอกจากจะเป็นการเปิดโลกทัศน์ให้กับผู้สูงอายุแล้ว น่าจะช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าใจภาวะการเป็นผู้สูงอายุและปรับตัวได้ดีขึ้น

ประมาณร้อยละ 14-22 ของกลุ่มเปราะบางทางประชากรและสังคม และสุขภาพแต่ละกลุ่มยากจนรายได้ไม่เพียงพอ ประมาณร้อยละ 1-4 ของกลุ่มเปราะบางทางประชากร สังคมและเศรษฐกิจ ต้องการงาน พร้อมทำงานแต่ไม่มีงานทำ กลุ่มเปราะบางทุกกลุ่มส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 93-99.8) ไม่ได้รับบำนาญหรือเบี้ยยังชีพ กลุ่มที่มีร้อยละที่ได้รับบำนาญสูงสุด คือ ผู้สูงอายุที่เป็นโสด (ร้อยละ 7) และกลุ่มที่ได้รับเบี้ยยังชีพของทางราชการในสัดส่วนสูงสุด คือ กลุ่มยากจนรายได้ไม่เพียงพอ (ร้อยละ 6) ผลชี้ว่าประเด็นการสร้างงานให้แก่ผู้สูงอายุน่าจะเป็นเรื่องการให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน โครงการเบี้ยยังชีพแก่ผู้สูงอายุที่ยากจนไม่มีคนดูแลน่าจะต้องมีการปรับปรุงเพราะแม้ว่าส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพอจะไม่ได้อยู่คนเดียวแต่มีสัดส่วนไม่น้อยที่ควรได้รับเบี้ยยังชีพ แต่ไม่ได้

กว่า 1 ใน 4 ของกลุ่มเปราะบางทางประชากร สังคม และเศรษฐกิจมีสุขภาพไม่ดี โดยกลุ่มที่มีร้อยละที่สุขภาพกายไม่ดีสูงสุด คือ ผู้สูงอายุที่ยากจนรายได้ไม่เพียงพอ (ร้อยละ 41.1) รองลงมาได้แก่ผู้สูงอายุที่เป็นโสดอยู่คนเดียว และผู้สูงอายุที่เป็นหม้ายอยู่คนเดียว (ประมาณร้อยละ 30 ในแต่ละกลุ่ม) ประมาณร้อยละ 0.3 ถึงร้อยละ 9 ของกลุ่มเปราะบางทางประชากร สังคม เศรษฐกิจและสุขภาพเป็นผู้ทุพพลภาพ โดยกลุ่มที่ประเมินสุขภาพตนเองไม่ดีมีร้อยละที่เป็นผู้ทุพพลภาพสูงสุด (ร้อยละ 9) รองลงมา คือ ผู้สูงอายุยากจนรายได้ไม่เพียงพอ (ร้อยละ 5) ร้อยละ 15-25 ของกลุ่มเปราะบางต่างๆ ที่ศึกษา มีความเหงา โดยกลุ่มที่มีร้อยละที่เหงาสูงสุดได้แก่ผู้สูงอายุที่เป็นหม้ายและอยู่คนเดียว (ร้อยละ 28.1) ตามด้วยผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว (ร้อยละ 25.3) ผลการศึกษาชี้ว่าความยากจน การอยู่คนเดียวและภาวะความเป็นหม้าย เป็นปัจจัยเสี่ยงต่อความเปราะบางด้านสุขภาพในผู้สูงอายุ

หนังสืออ้างอิง

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (2546). รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2545 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์

M.M.Y de Klerk (ed) 2004 "Care and housing for vulnerable elderly" in *Report on the Elderly 2004*. Social and Cultural Planning Office of the Netherlands.

Hermalin, Albert I. And Mary Beth Ofstedal (2003) *Identifying the Vulnerable Elderly in Asia and the Level of Disadvantages*, Population studies Center, Institute for Social Research, University of Michigan.

Knodel, John, Napaporn Chayovan, Preeya Mithranon, Pattama Amornsirisomboon and Supaporn Arunraksombat (2005) *Thailand's Older Population : Social and Economic Support as Assessed in 2002*. PSC Research Report No. 05-471, Population Studies Center, The Institute for Social Research, University of Michigan.

National Economic and Social Development Board (2005) *Thailand's Official Poverty Lines*, Bangkok.